

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СЛУЖБОВО-ТРУДОВИХ СПОРІВ,
ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ
ДО МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
В КОНТЕКСТІ ПРЕДМЕТА СУДОЧИНСТВА**

Касьян В. В.

*директор Департаменту по роботі з персоналом
Державної митної служби України
м. Київ, Україна*

Питання матеріальної відповідальності державних службовців за шкоду завдану державі є спеціальним предметом регулювання Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (далі – Закон № 889), в ч. 1 ст. 80 якого закріплено, що «матеріальна та моральна шкода, заподіяна фізичним та юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державних службовців під час здійснення ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок держави» [1], а відповідно до ст. 80 Закону № 899 держава в особі суб'єкта призначення має право зворотної вимоги (регресу) у розмірі та порядку, визначених законом, до: 1) державного службовця, який заподіяв шкоду(п. 1 ч. 2 ст. 80 Закону № 889); 2) посадової особи (осіб), винної (винних) у незаконному звільненні, відстороненні або переведенні державного службовця чи іншого працівника на іншу посаду, щодо відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної державному органу у зв'язку з оплатою часу вимушеного прогулу або часу виконання нижчеоплачуваної роботи (п. 2 ч. 2 ст. 80 Закону № 889) [1]. Згідно з ч. 4 ст. 82 Закону № 889, якщо державний службовець не відшкодував завдану шкоду у встановлений строк може відбуватися звернення з позовом про таке відшкодування до суду [1].

Відповідно до ст. 19 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема у «спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження» (п. 1 ч. 1 ст. 19), «спорах з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби» (п. 2 ч. 1 ст. 19), «за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом» (п. 5 ч. 1 ст. 19) [2].

Однак, відповідно до ч. 3 ст. 19 КАС України «Адміністративні суди не розглядають позовні вимоги, які є похідними від вимог у приватно-правовому спорі і заявлені разом з ними, якщо цей спір підлягає розгляду в порядку іншого, ніж адміністративне, судочинства і знаходиться на розгляді відповідного суду» [2]. Спори з питань регресу є похідними, а тому слід аналізувати питання про те, предметом якого судочинства виступає первинний спір. Так, відповідно до ч. 5 ст. 21 КАС України «вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень або іншим порушенням прав, свобод та інтересів суб'єктів публічно-правових відносин, або вимоги про витребування майна, вилученого на підставі рішення суб'єкта владних повноважень, розглядаються адміністративним судом, якщо вони заявлені в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір. Інакше такі вимоги вирішуються судами в порядку цивільного або господарського судочинства» [2].

Відповідно, в судовій практиці постало питання про те, що предмету якого судочинства належать справи про матеріальну відповідальність державних службовців. Так, Велика Палата Верховного Суду у своїх постановках, зокрема від 10 квітня 2018 року у справі № 533/934/15-ц [3], від 20 червня 2018 року у справі № 815/5027/15 [4], від 03 жовтня 2018 року у справі № 755/2258/17 [5], висловлювала висновки про те, що питання стягнення збитків/відшкодування шкоди, завданих особою, що перебуває або перебувала на державній/публічній службі, які були завдані в межах службово-трудова відносин має вирішуватися за правилами цивільного судочинства. Проте, пізніше, вона відступила від вищевказаного висновку і в Постанові Великої Палати Верховного Суду від 05.12.2018 року (у справі № 818/1688/16) з огляду, зокрема, на наступне: 1) спір у цій справі є публічно-правовим, оскільки пов'язаний із проходженням відповідачем публічної служби, і відповідає ознакам публічного спору (п. 28); 2) в п. 17 ч. 1 ст. 4 КАС України «публічна служба - це діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування (п. 32); 3) в ст. 19 КАС України встановлено, що юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема спорах з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби (п. 32) (п. 4 ч. 1 ст. 19 КАС України); 4) юрисдикція адміністративних судів згідно ч. 2 ст. 4 КАС України поширюється на всі публічно-правові спори, крім спорів, для яких законом встановлений інший порядок судового вирішення (п. 29); 4) натомість в ч. 1 ст. 15 ЦПК України суди

розглядають у порядку цивільного судочинства справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин (п. 35) [6].

Керуючись висновками, які викладені у Постанові Верховного Суду від 05.12.2018 року у справі №818/1688/16 у Постанові Луганського апеляційного суду у справі № 428/11669/18 від 26.12.2018 висловлено правову позицію, що “у випадку зобов'язання особи, яка перебуває на посаді державної/публічної служби, відшкодувати шкоду або збитки, завдані внаслідок виконання нею службових/посадових обов'язків, перед судом обов'язково постає питання не лише встановлення обсягу завданої шкоди/збитків, а й оцінки правомірності дій такої особи” [7]. Цілком обгрунтовано у вказаному судовому рішенні відмічається, що “у рамках цивільного процесу суд не може досліджувати та встановлювати правомірність дій, рішень чи бездіяльності службовця або посадовця, оскільки така можливість передбачена лише в адміністративному процесі в силу приписів ст. 19 КАС України, якою охоплюється питання прийняття на публічну службу, її проходження та звільнення” [7].

Указані спори підлягають вирішенню в порядку адміністративного судочинства навіть, якщо притягнення до матеріальної відповідальності шляхом подання відповідного позову про стягнення такої шкоди/збитків відбувається після її звільнення з державної служби. На сьогодні до публічно-правових спорів належить, зокрема, “спір, у якому: хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій» [2].

Проте аналіз судової практики показує, що спори щодо притягнення до матеріальної відповідальності за вчинення службово-трудових майнових правопорушень, наприклад щодо відшкодування шкоди, завданої в сфері проведення розрахунків з оплати праці, і досі розглядають як в межах: цивільного судочинства [8], так і адміністративного [9].

Крім цього, в ч. 2 ст. 61 Конституції України закріплено вимогу – «юридична відповідальність особи має індивідуальний характер» [10], обумовлює можливість зменшення розміру матеріальної відповідальності посадової особи митних органів, тобто має бути дотримано принцип “індивідуалізації покарання”. Відповідно, під час визначення розміру відшкодування згідно з ч. 4 ст. 81 Закону України «Про державну службу» «враховуються майнове становище державного службовця, співвідношення розміру заподіяної шкоди до його заробітної плати, ризик виникнення шкоди, досвід державної служби, надані державному службовцю накази (розпорядження), а також інші обставини, у зв'язку з якими повне відшкодування державним

службовцем шкоди буде необґрунтованим» [1]. Відповідно у разі притягнення до матеріальної відповідальності за порушення державним службовцем вимог законодавства, враховується принцип пропорційності порушення і покарання. Відзначимо, що в судовій практиці застосовуються вказані положення ч. 4 ст. 81 Закону № 889 з метою індивідуалізації майнової відповідальності державного службовця [11; 12], проте не системно.

Література:

1. Про державну службу: Закон України 10.12.2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

2. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 квітня 2018 року у справі № 533/934/15-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73500789>

4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20 червня 2018 року у справі № 815/5027/15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72403532>

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03 жовтня 2018 року у справі № 755/2258/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74659904>

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05.12.2018 року (провадження № 11-892ann18 у справі № 818/1688/16). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78750846>

7. Постанова Луганського апеляційного суду у справі № 428/11669/18 від 26.12.2018. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78918805>

8. Постанова Дніпровського апеляційного суду у справі № 234/6083/21 від 21.09.2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113618953>

9. Постанова Сьомого апеляційного адміністративного суду у справі № 560/5674/20 від 07.07.2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98401549>

10. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

11. Постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду у справі № 420/13650/20 від 27.07.2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98612518>

12. Постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду у справі № 420/15127/20 від 13.07.2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98275237>